

KOŠČENE ZVEZDE

Ranko Marinković

Predlagamo, da se izmed strahotnih strateških načrtov druge svetovne vojske upošteva tudi pogumno dejanje malega tenenteja okupacijske divizije Bérgamo Torquata Coja. Že v prvih dneh sovražnosti zoper našo državo je kot pomembna podrobnost skočil iz motornega čolnička na obrežje enega izmed naših manjših otokov z dvema pištolama v rokah, pomeril ž njima v občinsko poslopje in s strašnim glasom zavpil: »vdaiti ze!« tako da je prav malo manjkalo, da občina od zgrozenosti ni zastokala »vdajamo se, vsekakor...«

Toda na ta Torquatov klic o vdaji ni odgovoril nihče, ker pač nikjer nikogar ni bilo. Niti tisti zgarani pes, cinik, ki je ves raztresen po naključju pritekel mimo po obrežju, zatopljen v svoje pasje misli kot kak antični filozof, bi ne bil oblajal tega okupatorja, ker ga je v mejah svojega pasjega svetovnega nazora pač imel za prenemembnen pojav, da ga Torquato ni opozoril nase s svojim čudnim obnašanjem, kakršnemu naš pes dotlej še nikoli ni bil priča na otoku. Toda niti ta filozofski cinik v svoji modrosti ni dal glasu od sebe, ampak se je le zelo površno in s kar žaljivo vnemarnostjo ozrl na Torquata, potem pa z eno nogo podprl ogel občine... »na, izročam ti jo...« in jo odkuril.

Kar zadeva čast, je bil Torquato občutljiv človek, tako da je zlahka zaključil, da je ta pasja gesta z nogo zelo žaljivo in če hočete tudi strašansko nesrečno srečanje s sovražnikom. Tako ga je pogrelo, da se mu je na lepem zazdelo, da ta pes sploh ni pes, ampak pametno in porogljivo bitje, ki parodira njegovo junaško dejanje; začutil je, kako udriha po njem Ducejeva strahotna parola: »chi non è con noi, avrà del piombo«¹ — in Torquato se je s svojimi prvimi svinčenkami pognal v drugo svetovno vojsko z občutkom pomembnosti tega sodelovanja v sebi. Ko je bil satirik na štirih nogah deležen svinca iz obeh Torquatovih pištol, se je prepozno domislil, da gre zares. Dvakrat ali trikrat se je pijano zavrtel okrog mesta, ki mu bo zadnje ležišče, zamolklo je zatulil, kot da preklinja svojega ubijalca, tako da se je Torquatu stisnilo srce od nekakšnega čisto nedoločnega strahu.

Torquato se je sredi čete svojih Bergamaskov počutil zelo nelagodno. Okrog njega je bilo kakih sto štiridesetletnih mož, vse samih rezervistov letnika 1901, ki so pri priči, ne da bi čakali na njegov ukaz,

¹ Kdor ni z nami, dobi svinca.

poiskali kritje ob zidu, pri vratih, za oglom, sploh povsod, kjer se je bilo moč skriti, na primer za sodi na obrežju in za dvema ali tremi zakrnelimi palmami, ki so s svojimi uvelimi pahljačami žalostno mahale, kot da sočutno ponujajo nekak piškav mir tem preplašenim možem.

Veliko preglavic je imel Torquato zaradi te nesrečne in zelo osebne oprezavosti mož, oblečenih v enake obleke, katerim so dali puške v roke in jih kot *vojake* poslali, naj se izkrcujejo na tujih obrežjih, naj plezajo po tujih skalovjih, naj hodijo po tujem kamenju, če bi jih pa kdo vprašal, zakaj to počenjajo, naj ga smatrajo za sovražnika in naj ga ubijejo, če ga le morejo. Tej pretirani oprezavosti vsakega posebej se ne pravi strah, če so ljudje enako oblečeni in če imajo puške v rokah; ta poniglavi človeški občutek je krstila za strah le sovražna propaganda, ki rada pretirava, kasneje pa beletristi, ki kot resnicoljubni kronisti človeških občutkov o tem pišejo zgodbe, v katerih se ne rogajo človeškemu strahu, ampak njegovemu zlaganemu poimenovanju.

Ko je Torquato ne ravno posebno glasno zaklical »*avanti!*«, so se štiridesetletni možje lenobno premaknili in zasedli »*nove postojanke*«, tako da se je fronta zopet ustalila. Torquatova ofenziva se nikakor ni utegnila odlepiti od obrežja in napredovati proti notranjim uličicam, na katerih še vedno ni bilo moč ugotoviti žive duše, kar je delovalo na Bergamaske, da so postali še bolj oprezavi.

Torpedovka »*San Marco*« je zaščitniško mirno stala sredi pristana, cevi njenih topov pa so bile namerjene na mesto. Toda to je utegnilo biti le zagotovilo za uspešen potek celotne operacije. Če pogledamo pa posameznika, na primer tistega bledega in neobritega prodajalca ponošene obleke iz Bérgama, ki se je stisnil k vratom пристaniške kapetanije in v svojem srcu goreče prosi prebivalce tega otoka, naj mu oprostijo, ker je tudi on tukaj, čeprav ne po svoji krivdi, kakšno varstvo pomeni zanj torpedovka »*San Marco*« s svojimi namerjenimi topovi, če je ta hip nekdo z okna nameril puško vanj in bo zdaj zdaj prižvižgala krogla in mu razčesnila glavo?

»*Oh, mamma mia,*« zdihuje prodajalec stare obleke iz Bergama, medtem ko Torquato kriči »*avanti, evviva il Duce!*« Torquato kriči zaradi svojega povišanja, zaradi pohvale in zaradi vseh tistih ugodnosti, ki mu jih utegne prislužiti to junaško dejanje, hkrati pa tudi sam varuje svoj hrbet ob zidu, za katerega se je prilepil. Prodajalec stare obleke pa zdihuje, ker je v njem težka in neznosna misel, da bi tukaj zdajle lahko umrl, in sicer tisti hip, ko se bo odlepil od pristaniške kapetanije in se zagnal v notranjost, v uličico, kjer človeka lahko do mrtvega pobijejo tudi s kamenjem. Torquato pa vpije »*avanti*«.

»Antonio,« šepeče prodajalec stare obleke svojemu sosedu in si s palcem in kazalcem briše oči.

»Francesco,« odgovarja Antonio in prebledi, kot da je zagledal smrt.

»Avanti, ragazzi!« kriči Torquato in z vihravo ukazovalnostjo maha z rokami, da bi colonnello s torpedovke videl, da sprehod po mestu ni šala, da je vse povezano s težavami, »porco can'«.

Vse je obtičalo; z vojaškega stališča postaja vsa reč celo resna.

»Ma, ragazzi...« Torquato ne poveljuje več; vse skupaj je bolj podobno že prošnji: semkaj, na desno, prosim, moj bog... Toda štiridesiletni možje imajo doma vsak svoj civilni poklic, znajo Torquatove skrbi tudi drugače razlagati vsak sebi — ganljiva beseda »ragazzi« pa jih samo spomni na mater, na žalostno staro v črnini z zaobljubami in molki; slehernega izmed njih na prsih zaščitniško blágo tišči škapulir, prepojen z molitvami in materinskimi solzami. Torquato je študentek, ki so ga v GUF-u navdušili za tepež in prisilno napajanje z ricinusovim oljem. Njegova prednika sta Scipio in Cezar; eden izmed sinov volkulje je, ki mu pred odhodom na vojsko ni obesila okrog vratu zaobljubljene svetinjice iz Loretta, ampak Ducejeve besede: »Chi non è con noi, avrà del piombo«. Dali so mu svinčene vojake in deček jih stežka premakne z mesta: strah je težji kot svinec. Toda Torquato zaupa trdnosti zidu: *otto milioni di baionette*, tudi njegova vojska je trdno verovala v to: kamen je kljub vsemu odpornejši kot materine solze. V sleherni veri je moč, štiridesetletni možje pa so od srca ponujali Torquatu tisto, kar so zmogli kot pošteni ljudje, ki ne podtikajo slabih izdelkov svoji lastni državi kot vojni dobavitelji.

Seveda, če bi bilo treba pokazati moč pri metanju kamna z ramena, moč, ki se, kot pravijo, izliva iz srca in se pretaka in peče v žilah, se ti spodrecanci, tako si misli Ilija, ne bi takóle sprehajali po otoku! Toda kaj, že frača je, ko so jo iznašli, podrla velikana Goljata, drobljanca pastirja pa pripeljala do kraljevske časti; v temle primeru pa so bili v narednika Ilijo namerjeni topovi sovražne torpedovke, ki je zahtevala, naj Ilija, komandir orožniške postaje in komandant oboroženih sil na otoku — kapitulira.

Šest orožnikov — šest pušk, na čelu vsem Ilija z naredniško sabljo ob bedru, tam je pa poniglavi »San Marco« nameril kalibre in kot da pravi, vdaj se, raja, ni ti rešitve! »Eh, bratec, ko bi ne bil ves v železju,« jezno mrmra Ilija, ko ga gleda skozi podstrešno okence, kako miga v pristanišču s tistimi prsti in kot da tiplje po mestu in išče njega, Ilijo, da ga stre kot stenico. »Vseeno še malce počakaj. Te male države le

nismo kar tako dobili.« In Ilija potipa svojo sabljo, se izprsi na podstrešju in pljune čez streho na ulico.

Ljubi bog, kako se je Ilija načakal, preden je prišel do te sablje! Rinili so se podnaredniki kot praséta, tudi pretentati so znali človeka, podstaviti nogo, padel si na nos, sebe je potisnil pa naprej, na tvoje mesto. Kajti šele tretja zvezdica ti pripaše sabljo, če imaš pa sabljo, ehe, bratec, pa že nekaj pomeniš! Potem ti tiste velikanske roke nič več ne vise orožniško brezdelno ob telesu, ampak jih za palca ponosno obesiš na službeno opasico, sablja pa nekako vnemarno udarja ob pločnik; potem jo pa kot jokavega otroka dvigneš pod desni lakeč, da ti ne nagaja, ali pa si jo položiš čez zadnjico, pa se pogovarjaš in nekako kot sediš na njej, čeprav stojiš na lastnih nogah kot človek — narednik. Ilija se je kot narednik v marsikaterem pogledu razumel na veliko politiko, pa je znal pri brivcu povedati svoje mnenje in razsoditi celo med Hitlerjem in Mussolinijem kot oblast, ki se spozna na vsakršno spletkarstvo drugih oblasti. S sabljo potrka Ilija po tleh in misli zdravo in odločno, ničesar se mu ni treba bati, kar reče, ne oporeče. »Bratec moj, pri meni nič ne dosežeš s prilizovanjem, s poljubljanjem roke, kot pravijo v Zagrebu; kjer primem jaz, trava ne raste. Prav res!« V brivnici pa je tiho kot v mrtvašnici, le škarje rožljajo po glavah in zapovrstjo strižejo naježene šope las in misli, kajti enkrat ena je ena, v državi mora biti red. Ilijeva sablja prizadevno tolklja po državnih tleh in škarje rožljajo, kot se spodobi.

»Gospod narednik« sladko odmeva ob službenih srečanjih v Ilijevih ušesih: sicer je lepo slišati tudi besedici »šjor Ilija« iz ust trgovca, ki mu prodaja olje za lase; ta domačnost dviga ugled v medsebojnih stikih. Če pa že stopiš kot kupec v trgovinico, se spodobi, da zaradi dostojnosti, ki je v navadi med boljšimi ljudmi, spregovoriš s trgovcem besedico-dve.

»Tudi po mojem mnenju, šjor Ilija, je Hitler močnejši kot Mussolini.«

»Uh, pokvarjenec plešasti!«

Ilija opazi, da ga je Mussolini nagnal na podstrešje, v mišjo luknjo, »San Marco« pa kot maček preži v pristanišču. Potajil se je sivi maček in kar naprej se baha s tistimi topovi, kot da je že zavohal miš tule na podstrešju orožniške postaje, pa kot da pravi, dobro, dobro, sama boš prilezla iz luknje!

Priti iz luknje? Kot da ni Ilija že sam razmišljal o tem; kot da bi mu za kaj takega bila potrebna tista makaronska pamet tamle, ka-li? »Toda, bratec, ne bo tako, kot ti hočeš, tudi jaz znam do pet šteti! Seveda, da bi se ti prikazal na obrežju in da bi me zasul s salvami iz

topov! Rad me lahko imaš, bratec! Le kakšen strahopetnež je! Menda bi rad, da bi se s celim garnizonom postavil na brisan prostor, on pa da bi gosposki strigel po nas kot brivec? Tako pa ne gre, bratec. Na vse sem pripravljen! Ti pridi sem, če si upaš!«

»Gospod narednik! Gospod narednik!« Orožnik je imel blede rumen in neobrit obraz kot bolnik.

»V premišljanju si me zmotil! No, kaj je?« Takile obrazi Iliji niso bili po srcu. (In kar naprej jim dopoveduje, naj se brijejo, neotesanci neotesani! Še pred sovražnika te je sram stopiti...) »Tesneje se prepaši, da se ti hlače ne zmaknejo. Kaj je torej?«

»Izkrcali so se, gospod narednik!«

»No, in? Da nisi bil pri sprejemu? Da jim nisi na pladnju nesel kruha in soli, nesnaga nadložna?«

Ilija je govoril sicer tja v en dan, toda nekaj ga je kljub vsemu zbudlo v želodcu: Hu, pri krvavem bogu, tako hitro? Iliji se je to izkrcevanje zazdelo prezgodnje in nekako proti predpisom. Najprej je pričakoval salvo ladijskega topništva in šele potem nastop pehote. No, prav, si misli Ilija, izkrcal si se, ukrcal se ne boš! Te bom že naučil, kako se vojskuje, strahopetec strahopetni! Boš že zvedel za mojo tak-tiko, potem pa naj ti bo v pomoč rimski bog oče!

»Kaj naj počnemo, gospod narednik?«

Pozabil je bil na orožnika, ki je gledal vanj s svojimi beraškimi očmi.

»Kaj bi počel? Kaj ti to mene sprašuješ? Glej ti njega, kaj bi počel? Svoji Jelici pojdi po sladoled! Mar ne veš, kaj je vojakova dolžnost, kadar je vojska? Bíti se in pasti, bratec! To je tvoj opravke!«

Orožnik je vzel zadevo resno.

»To se pravi, da naj streljamo, gospod narednik?«

»V koga bi pa streljal?« Iliji je že pohajalo potrpljenje. »No, v koga bi streljal, ti, top smrtonosni?«

»Pa... v sovražnika...« Orožniku se je stožilo, ker je bil tako zelo nedomiseln: nikakor ni mogel uganiti narednikove misli.

»Kje pa je sovražnik? Ali ga vidiš?«

»Kaj naj to pomeni?« si misli orožnik in se počuti strašansko nesrečnega. »Nikakor se ne utegneš v mislih ujeti s tem bedakom, sovražnik je pa že na obrežju!«

»No, ne vidim ga še, gospod narednik,« si je drznil dvigniti glas proti narednikovim ramam, ki so bile polne zvezdic, »toda kar kmalu ga bomo zagledali...«

Svojo lastno misel, ki jo je bil zavračal, je Ilija zaslišal iz tega neobritega gobca in počutil se je, kot da ga je nekdo okradel v njegovi

modrosti. Kot da je orožnik oropal zaupni štabni arhiv in ukradel iz njega vojne načrte, pa se mu je krotilec levov zabodel v oči in ga strogo vprašal, kot pred vojaškim sodiščem: »Po čem pa ti to veš?«

»Kaj, gospod narednik?« Orožnik je bil nedolžen kot devica, ki jo sprašujejo kaj grdega.

»To, da ga bomo prav kmalu zagledali?«

»Pa... prvi streli so že padli, gospod narednik!« Orožnikovo začudenje je bilo sad naravnega strahu, da je mogoče narednik ob pamet. Semle na podstrešje se je zatekel in nori...

»Bogme, kaj tudi to si slišal? E, bratec, ti pa res veliko veš...«

Dva prsta mu potisne za rob bluže in ga nalahko potegne k sebi, kot da mu hoče nekaj zaupnega pošepniti: orožnik pokorno stegne vrat in nastavi uho, on mu pa zašepeta naravnost v bobnič: »Izdajalec!«

Orožnika od toplega narednikovega diha najprej zasrbi v ušesu, potem ga pa sama beseda pretrese globoko v možganih kot blisk. Rad bi se nasmehnil kot človek, ki razume šalo, toda smehljaj mu ostane bedasto urezan v obeh kotih ust, narednik ga pa že s kretnjo gnusa potisne od sebe, razočarano zavzdihne in se skozi podstrešno lino zazre v nebo.

Narednik se je ustrašil svoje smešne nemoči in iztuhtal izdajstvo za zaveznika: laže je v dvoje deliti pomanjkanje vdanosti. Orožnik mu je s svojo bojovito pripravljenostjo storil uslugo in bi ga bil zaradi te usluge začel imeti rad, da se njemu samemu ni začelo dozdevati, da je resnično izdan. V ustih je začutil celó otožje samote in ga z grenkim občutkom požrl skupaj s slino kot veliki mož, ki dostojno čaka svojo usodo...

Le da je kraj neprimeren za usodo... Na podstrešju so bili založeni nekakšni zaboji, na enem izmed njih pa je počival debeli maček *Doko*, ljubljencec orožniške postaje, ki si je ves čas radovedno ogledoval zdaj Ilijo, zdaj orožnika; ko sta pa po »izdajstvu« oba umolknila, je nestrpnost zamijavkal: sta pa res tiča...

Dokov glas je ohrabil orožnika; žalivke »izdajalec« ni mogel požreti.

»Gospod narednik,« je začel s svečanim, civilistovskim glasom, toda beseda mu je obtičala v grlu, ko je zaslišal ta nenavadni, tuji glas, ki se je nepričakovano trgal iz njega kot iz gramofona.

Ilija se je zasukal na peti, sablja mu je podpihovalno zažvenketala ob stegnu, kot bi ga hotela spomniti »kdo pa smo mi...«

»Še si tu? Izgini mi izpred oči, da te ne vidim več!« *Doko* je skočil z zaboja, se mu vrgel pred noge in se začel prilizovati, kot da vidi, da se mu godi krivica, pa prosi milosti. Iliji ni bilo po volji, da bi se

mu kdorkoli zapletal med noge, kadar je šlo za službene zadeve, pa je s svojim težkim čevljem iz telečjega usnja številka šestinštirideset brcnil *Doko*, da je požrtvovalni maček odletel med zaboje in zgrozeno zacvilil od presenečenja. Kaj takega se mu prav res še nikoli ni primerilo v tej hiši.

Ilija je ostal na podstrešju sam. Spomnil se je, da je tukaj zaradi opazovanja, pa si je s čudno raztresenostjo začel ogledovati sosedne strehe, kot da »San Marco« s svojimi topovi ta hip ni prav nič pomemben. Vendar tudi njega ni izpustil izpred oči. Tiste rožičke premika tam doli kot polž. »Polž-mož, pokaži rogé...« govori mali Ilija na paši in s prstom se dotika rogov rumenkastega polža, ki je stežka lezel po kamnu s hišico na hrbtu. Polž skriva rožička, on pa se mu ves vesel dobrika: »Polž-mož, pokaži rogé, če ne ti bom hišo prodal...« Ilija dvigne prst pred oko in se v perspektivi dotakne topov »San Marca« — »polž-mož« ... Igral se je. Ovce so se pasle po skalovju Zágore, Ilija pa med dvema kamnoma postavlja polžu most iz listja in uživa, ko vidi, kako polž leze čezenj ...

Nekaj zašumi in steče po podstrešju z bosimi nožicami. Ilija se zdrzne.

»*Doko!*« Vendar se maček ni oglasil. Sedaj mu je bilo hudo zaradi *Doke*, pa se mu je začel dobrikati: »*Na, Dokica*, miška je tu! *Dokica!* ...« *Doko* je začel užaljeno prestiti nekje onstran zabojev in se ni premaknil.

»Saj to je vendar strahota, *Dokica*, ta ničasta žlota ...«

Iliji se je v tisti zágorski šoli vselej zdelo smešno: »kjer zavoha kako jed, mrzlo ali vročo, sladkosnednež je nared ...«, *Doko* je hotel spraviti v dobro voljo, toda maček se ni nič zmenil. Ilija je občutil grenkobo samote, pa je zavzdihnil. Tudi tistih šest njegovih spodaj, tudi vsi tisti strahopetci otočani in tudi tisti onstran preliva, na celini, vsi so ga pustili na cedilu! Kdo bi sedaj po tistih mestih, po komandah, po štabih in garnizonih mislil nanj, na komandanta Ilijo, kako čepi tu na otoku kot v mišolovki in ne ve, kam bi se del: »če na levo, ni izhoda, če na desno — sama žica ...?«

In po mišje je Ilija dojel neke glasove, čisto nove za njegovo uho.

Iz uličic so se slišali nerazumljivi klici, kot da se nekakšni ljudje sklicujejo v temi. Iliji se je stemnilo pred očmi: »Oni so!«

»Gospod narednik!« je pomolil glavo na podstrešje dolgin Mile. požeruh, hlače so mu visele na zadnjici kot prevotljen balon, pa so ga orožniki zbadali zaradi tega. »Napihujem ga,« pravi Mile, »pa ne drži sape, kaj moreš.«

»Gospod narednik!« je ponovil Mile in z očmi iskal narednika po temačnih kotih podstrešja za zaboji.

»Tu sem, kam si se zazijal? Nisem maček!« se je Ilija ježno obregnil. »To jim je tisti pokvarjenec izdajalski spodaj povedal...«

»No, kaj je, Mile?« je vprašal hladnokrvno kot vojskovodja ob umiku. »Kakšen je položaj?«

»Prebili so se, gospod narednik! Ogle imajo v oblasti!«

»Kakšne ogle? Govori jasno, da bi te strela!«

»No... kako naj povem... v smeri od stranišča proti lekarni... In pa tisti ogel pri notarju in pri Bati'...«

»In se smeje vražji napravi...« Potem Ilija naglas pristavi: »To se pravi, da so nas po vseh predpisih blokirali!«

»Tako je, gospod narednik.« Mile je s puško v rokah in v drži »mirno« čakal ukaz; bil je v vojski. »Po mojem računu jih je za dve četi z rezervami.«

»To se pravi, da so vedeli, kje je orožniška postaja,« je nadaljeval narednik in analiziral položaj. »Kaj pa to pomeni? To pomeni...« je obstal in si s kazalcem podprl nos, kot da premišlja, »da jim je nekdo izdal našo postojanko... zato tudi gredo naravnost proti nam. Ko bi se bili zagnali proti občini... Jasno, proti občini bi se bili morali zapoditi, če ne bi bilo izdajstva!... Za ta primer sem imel izdelan načrt: napad od zadaj, potem bi jih stisnil z levega boka, tamle od pošte... in jih potisnil naravnost v morje! Toda kaj bi...« je Ilija resignirano odmahnil in se zamislil.

»Ah, da,« je zavzdihnil Mile, se postavil v držo »prosto« in položil puško predse.

Vojske je konec.

In ves sključen se je odpravil s podstrešja. Na puško se je opiral kot na palico.

Ilija posluša, kako kopito Miletove puške nabija po lesenih stopnicah prav kot boben vojaške godbe v pogrebni koračnici lani, ko so v mestu pokopavali komandanta orožniškega polka. Tistega, ki ga ni hotel povišati v narednika: »Nikakor, dokler sem jaz živ!« Takrat je, bog naj mi odpusti, ta boben odmeval v Ilijevi duši sladko kot valček. Ko je Ilija v izbrani četi prebrisanih orožnikov tako z ožaloščenimi korakal za pogrebom, se mu je vsiljevala misel, da bi zaplesal po tej glasbi. Stari je umrl. Zdaj jo bo navsezadnje objel, njo, ki si jo je tako dolgo želel!... In res, kmalu potem jo je poljubil, si jo opasal okrog ledij s trdnim prepričanjem, da se ne bosta nikoli več ločila.

»Ph, mater mu! Niti šest mesecev ni minilo od takrat...«

Kot mrtvega otroka jo je Ilija vzel v roke in jo poljubil z dolgim in nežnim, zadnjim, poslovilnim poljubom, s kakršnim se živi ločujejo

od mrtvih. Potem jo je odpasal in jo položil na dno kovčka kot na dno groba.

»Vse je končano,« pravi, srce pa mu joka: »Niti šest mesecev...«

»Gospod narednik,« ga s čudnim glasom kliče Mile, ne da bi pomolil glavo skozi vrata; s stopnišča ga kliče. »Gospod narednik, iščejo vas...«

Sedaj je bilo Iliji že vseeno...

Torquato je bil vznemirjen kot deček, ki je prvi pritekel na cilj.

Ilija ga po vojaško pozdravi. Torquato se prezirljivo nasmehne in v nemarno dvigne roko do oči. V rumenih škorenjčkih in s tistim alpskim peresom je bil podoben ptički, ki se šopiri na veji. Ker je bil tako nebogljjen spričo Ilije-velikana, mu je bilo v osebno zadoščenje to, ker je bil zmagovalec. Zdaj se je podbočil z eno, zdaj z drugo roko, se sprehajal po Ilijevi pisarni kot po zavzeti deželi, suval z nogami ustrahovane stole, se ustavljal pred zemljevidom Evrope na steni in s pedmi meril razdalje, kot bi do grla poln zmagoslavja z velikanskimi, bahatimi koraki stopal čez kontinent.

»Saj to je strahota — tale drobna žlota,« se je domislil Ilija in zaradi tega drobcenega maščevanja mu je odleglo.

Torquato je s prstom pokazal belo piko na zemljevidu (pod njegovim prstom je bil naš otok) in vprašujoče pogledal Ilijo.

»Da,« je Ilija mračno potrdil, kot da s tem izroča otok sovražniku.

In v resnici, Torquato mu je na to dal znamenje, naj odide iz pisarne.

»To se pravi — s konja!« spregovori Ilija zase in odide iz pisarne.

V takihle hipih človek ne misli na nič drugega kot na spanec. Tudi Iliji se je zahotelo, da bi legel vznak, stegnil noge in si del roke pod glavo, da bi se pošteno naspal, vse tole pa naj vzame hudič! Bilo je in je minilo.

Na hodniku je bilo tik ob zidu postavljenih šest pušk kot šest sirot brez očeta in matere; na klopi bajoneti, pištole, opasice kot dota rajnice. Nikjer niti enega orožnika. »Strahopezdljivci,« spregovori Ilija in čuti, kako mu patos lastne usode napenja prsi. Visoko vzravna glavo in ponosno stopa po hodniku, pa se mu Bergamaski spoštljivo umikajo, iz njihovih pošepetavanj pa je moč zvedeti, da je to »quel caporione«. Iliji je všeč to pošepetavanje, ki se nanaša na njegovo osebo, pa se niti ne ozre ne na te poniglave sovražnike.

Na njegovi postelji je bila dobro natlačena slamnica, rjuhe iz rumenega platna in čisto nove odeje, ki so dišale po naftalinu. V hipu je vse to zvil v balo, jo povezal z jermenom in si jo zadel na pleča.

Lastnik starinarne Francesco, ki se je spoznal na blagove, se je radovedno približal in otipal kakovost odeje in rumenega platna. Ilija si je (razumljivo) napak razlagal to kretnjo:

»Umakni se! In levo krog! Mar je to last tvojega starega?«

Francesco je po izrazu tega srečanja ugotovil, kaj mu je storiti in se je tako rekoč sramežljivo odmaknil. »Sissignore, scusi.«

Ilija se je znašel na ulici. Toda kam sedaj s tem tovorom? Hitro je zavil okrog ogla in jo mahnil proti obali, kot da rešuje zadnji košček države. Ker je zaradi bremena pripogibal glavo, je na oglu pri občini opazil ubitega psa in za hip obstal, da bi opravil vsaj površen ogled: »Kaj podrl te je, bratec? Strahopezdljivec krvavi!« »Vidim, da gre zares,« je pomislil Ilija in lastno breme se mu je zazdelo kot ukradeno blago, zaradi katerega bi bil lahko ob glavo. Spomni se topov s *San Marca*, pa spod slamnice pomežikne v tisto smer: cevi so bile namerjene vanj! Spreletel ga je neljub občutek, ki mu pravimo strah, ker pač nimamo primernejšega izraza za to. Pa tudi če ni ravno to, se Ilija kljub vsemu ozira okrog sebe, če mogoče ni kje kako zaklonišče. V usodnem zapovrstju dogodkov tega znamenitega dne se je Ilija (oprostite nam to trivialno ugotovitev) znašel pred občinskim straniščem in navdušeno poljubil prst božje previdnosti. Ko je pritekel v emajliran prostor, ga je spreletel občutek varnosti, prav kot bi se bil znašel pod streho bolnišnice, ki jo varuje mednarodni znak rdečega križa.

»Hu.« se je oglasil nekdo onstran pregradka, da je Iliji obstalo srce. »Hu, hu!«

Ilija je v odgovor zakašljajal.

Kot na dogovorjen znak se je izza pregradka prikazal Manzo, stari čuvaj tega zavoda, in se začudeno zazijal v Ilijo.

»Manzo, bog te dal...« v naglici zašepeta Ilija, »ne bulji vame kot teliček, ampak... Stoj, ali sva sama? No, potem me ubogaj, shrani mi tole malenkost. Odejo dobiš.«

Manza je zasrbelo za uhljem, potem si je naravnal čepico na glavi, kot da bi se mu spod nje videli končki misli.

»A-ha«. Potem spregovori, kot da ga je razumel: »Odeja?«

»Poglej, nova je, če sem bil dvakrat pokrit ž njo. Vsa še diši po skladišču.«

Ilija rine Manzu odejo pod nos, omamil bi ga rad z duhom po naftalinu, Manzo pa ne prenese tega duha, bolj mu diši usnje.

»Čevlje mi daj...«

»Čevlje? Sam pa naj hodim bos? Kakšen pokvarjenec si! Na, odejo, če hočeš!«

»Nočem... Še bluzo mi daj, potem pa lahko vse skupaj spraviš tja!« In Manzo je pokazal za pregradek, kjer je bil straniščni inventar.

Vroče je bilo. Aprilsko sonce je pripekalo in Iliji se je pot cedil spod debelega sukna zimske uniforme. »Sicer jo moram pa tako in tako sleči,« se je začel tolažiti Ilija, ko se je nenadoma in nekako vsa službena in do grla zapeta prikazala pred njim predpisana in stroga beseda »uniforma«, tako da ga je imelo, da bi kar z levico oplazil Manza po njegovem straniščnem gobcu.

»Ti, lopov, do golega bi me rad slekel! Zobe ti bom polomil...« Toda čez to jezico je visel pokrov slamnice, tako da se je žalostno in brez nevarnosti razpuhtela.

»Veš, strah me je, Ilija,« reče Manzo, potem ko ga je poiskal pod slamnico. »Kje imaš pa sabljo?«

»Uh!« je mučeniško zavzdihnil Ilija, kot da je kljub vsemu sklenil požreti to žalitev: hkrati je to pomenilo, da soglaša z rabeljskimi pogoji. Pozna vojne predpise: sovražniku je izmaknil delček plena, toda kdo ve, po kakšnih zakonih »tule« sodijo?

»Naj bo, pokvarjenec pokvarjeni,« reče pomirjevalno. »Kam bova skrila?«

»Kaj pa bluza?« Manzo ni zaupal propalici brez oblasti in plače.

»Dobiš jo, ko se preoblečem v civilno obleko,« se je zadril Ilija v upanju, da bo vsaj to delovalo.

»To pa ne! Kako si že ti vedno dejal. To pa ne, bratec!« In Manzo razprostre roke, niti koraka ga ne pusti naprej. »Takoj bluzo ali pa odnesi vse skupaj, nočem, da bi zaradi tebe izgubil glavo.«

Ilija še enkrat reče »uh!« in pobesi glavo pod culo svoje usode. Culo odvrže v sobici med metle in kangle, si z zmečkanim robcem obriše pot in se z vso svojo nekdanjo veljavnostjo postavi pred Manza. Sedaj, ko ni bilo več bremena na ramah, na katerih so se zopet zasvetile koščene zvezde, se je Ilija vzravнал in izprsil: v prsih, v nogah in v rokah je čutil svoje naredniško dostojanstvo. Hip se je prepustil omamni preteklosti in toliko da se mu ni posrečilo v Manzu skaliti čut za resničnost. Iz teh komaj hip trajajočih lepih sanj so Ilijo grobo zbudili podkovani koraki na ulici in nekakšni tuji glasovi so ga postavili zopet v resničnost emajlirane občinske ustanove z nestrpnim Manzovim obrazom pred seboj.

Nekako raztreseno in celo svečano si je začel odpenjati bluzo, kot bi ob vsakem gumbu molil določeno molitvico, potem je pobral iz žepov listnico, avtomatični svinčnik, glavnik in majhno okroglo ogledalce s sliko nage ženske na gladkem kavčukastem hrbtu. Roke je vlekel iz

rokakov mižé, kot bi trgáli kožo z njega, potem pa je hipec podržal bluzo v roki, kot da se poslavlja od nje.

»Čakaj!« zavpije Ilija na človeka, ki ga je vznemiril v tem pretresljivem hipu, iz žepa potegne nožek in odpara šest koščenih zvezdic, jih še enkrat prešteje na dlani, potem pa skrbno spravi v poseben predalček listnice.

»Na, oderuh!«

Manzo si dvakrat ogleda bluzo s prednje in zadnje strani, potem pa še proti luči: mogoče so jo prežrli molji...

»Kdaj boš prišel pa po tole? Lahko bi se zgodilo, da tukaj nastijijo katerega svojega... Saj veš, če staknejo, ne bom jaz...«

»Nič skrbi, takoj ko najdem stanovanje.« Ilija se je napotil proti vratom, spotoma pa je tlačil srajco za hlače.

»Čepico snemi, Ilija,« ga prijateljsko opomni Manzo. »Kako bi pa hodil s čepico na glavi, pa v srajci?...«

Saj res! Slabo mu je postalo, ko je pomislil, da bo moral zdaj skozi mesto takle, kot baraba, v srajci in vojaških hlačah, na nogah pa ima še vedno usnjene orožniške golenice, pa niti sam ne ve, kako naj bi hodil, kajti sedaj gre za to, kaj pravzaprav je? Na misel mu je prišlo, da bi prižgal cigareto, pač zato, da bi se zbral. V žepu je natipal zmečkano Ibar, ki se mu je skoraj zasmilila, ker je bila tako revno zavita v svoj beli, pomečkani papirček kot sirota. Usmiljeno jo je približal ustnicam, kot bi jo hotel poljubiti — in ni je prižgal.

Dolgo je Ilija startal na vratih omenjene javne ustanove, celó z nogo je tipal na ulico, da bi sprožil korak, toda pri priči jo je vselej potegnil nazaj, kot da je zagazil v mrzlo vodo. Potem pa je, kot da se je kljub vsemu odločil, z obema rokama snel čepico kot krono z glave, odpihnil ž nje pajčevino, ki se mu je bila obesila na njo na podstrešju, in odpel značko, katero je spravil v isti predalček kot zvezdice. Z robcem je obrisal potno čelo in usnjeni rob v notranjščini čepice (tole zadnje je napravil enostavno iz navade, brez slehernega globljega, simboličnega pomena), potem je pa tudi čepico izročil Manzu, naj jo shrani...

Takó je, država je šla sedaj k hudiču. Ilija je to čutil na svoji odkriti glavi, ki mu jo je opihaval mrzel zrak, in nekakšna žalostna neodgovornost ga je začela stanovitno tolažiti, prav kot da je vse tole stežka dočakal. Začel ga je trpinčiti nekak prekleti občutek sprostivne ali kaj, pa se mu je celó inako storilo zaradi države, kot bi bila nekakšna stara in spoštovana osebnost z brki in generalskim činom. Nekakšno mučno olajšanje je začutil v srcu, kot bi se bil izbljuval po hudem popivanju. Celó nekakšno upanje je začelo zoreti v njem, rož-

nato in nabreklo upanje, rdečelično, z nabrekliimi dojkami in na zatepenih in oblih nogah. V Ilijo se je vtihotapila toplota nekakšne brezskrbne idile o mehki postelji z belimi rjuhami, ki diše po perilu, v vsem tem pa so neke mehke, oble roke, razgaljene do pod pazduhe... Nekaj nagega in mehkega je spreletelo njegove želje, nekaj kot vetrček, ki brazdi površino vode.

Ni se upal spoprijeti se s tem svojim novim položajem in neodločno se je pretezal ob vhodu, kot bi trgal cvetne lističe marjetice: bo, ne bo; bo, ne bo...

Dober je postal Ilija; v sebi je začutil potrebo, da bi kogar koli prosil odpuščenja ali da bi rešil neznanega otroka iz vode. Zaželel si je, da bi ga ljudje radi imeli ali da bi vsaj sočustvovali z njim, če jim je to lažje. Skratka, javno je bil pripravljen vzeti nase breme lastnega mučeništva in se s svojo osebo pomešati med topli šepet občinstva, potem pa zaviti za ogel, v pozabo... In da bi samo začudenje in priznanje ostala kot spomin nanj... Iskal je nekaj krotke dostojanstvenosti, s katero bi zastrl svojo nedoločno osebnost, preden se odpravi na pot..., takole skoraj nag, v sami srajci in orožniških hlačah in z golenicami na nogah, njegove noge pa ne znajo več po orožniško stopati... Te stroge škarje (toda pravične! — je govoril Ilija: strog komandir sem, toda pravičen) ne znajo tako odločno striči po teh državnih ulicah vzdolž in povprek, in če se mi zapleteš med obe rezili, bratec, ti bom postrigel nohte s prsti vred, da si me boš zapomnil! Strog sem, toda pravičen!

Zdaj pa... kot da se je danes rodil, povsod okrog njega je na lepem toliko neznanih ljudi, polnih zvijačnosti in zased.

Pri brivcu so se shajali ljudje, naši, domači, o slehernem veš, kaj je kósil in kaj večerjal; blekne ti kakšno v šali, ti pa strneš obrvi in že ga imaš celega v pesti, ves drobcen je in dober, samo v žep ga stlačiš. Če jo hoče ucvreti za ogel, mu stopiš na palec na nogi; hej, bratec, nikar ne poskušaj, prezelen si za to; in primeš ga za vratek, nazaj, tu boš plesal, da te vidim. Brij in striži se kot vsak pošten človek, in če imaš kaj povedati, povej tu, kjer se spodobi, ne pa da mi grizljaš po ogljih, v temi, kako bi spravil v red to in to... Vidiš, sedaj si dočakal tudi »to«! Kàj ti nisem lepo pravil, bratec!... Seveda, »udarci s puškinim kopitom«, »žandar«, to sem bil zate! No, zdaj boš lahko občutil tega petelinčka s perjem... Na ga, na, pravkar prihaja!

In v Iliji je vstala želja, da bi se tudi sam prestopil, da bi se umaknil v notranjščino pred Torquatom, ki je izza ogla stopil na poprišče z nekakšnim, kako bi se izrazil? — zgodovinskim korakom ali kaj, kajti kar naprej se je ogledoval v šipah, če ga ne bodo od kod

začeli obmetavati s cvetjem, nad glavo pa se mu je zaskrbljeno pozibavalo pero, kot da od zgoraj ni nikjer nič dobrega videti. Toda Torquato je prepričano korakal po tleh, ki jih je pravkar zavzel, tla pa so bila mirna in so se pokorno vdajala pod njegovimi nogami, *Roma-doma*.

Ilija je začutil razmočeno *Ibar* v ustih in jo pregriznil, toda bilo je že prepozno, da bi izpljunil tobak; tale človek tu bi lahko razumel kot: pljujem nate, ničè! In ne spodobi se; človek gre mimo po vseh predpisih, skoraj bi dejal, znanec gre mimo po ulici, pa seveda ne moreš pljuniti predenj... Včasih smo resnično prava živina!... In miren je častnik, lepo oblečen... Toda Ilijo je šaljivo prizadelo tisto častnikovo kokošje pero za klobukom, pa je kot obziren, preudaren človek samo pomežiknil in požrl neumestno šalo, se začel postavljati v nekakšno »kulturnejšo« držo, da bi ga oni vendarle opazil. Ilija se je kot na razstavi goreče postavil na vrata. Vojak proti vojaku... ali (kaj moreš) podčastnik proti častniku vojske, ki je v vojski zmagala, kar je prav, je prav! No, človek bo vsekakor spregovoril, saj sva znanca, besedo-dve bo povedal, vprašal bo, kakšni ljudje živijo tukaj. Ni mala reč, oblast prevzema, in kdo mu lahko zanesljivo pove, kdo je tukaj miren državljan, kdo zopet tisti pokvarjenec v temi, ki grizlja... In bo človek dejal: »Hvala, gospod narednik; če vam je kar koli potrebno, na voljo sem vam.« — »Hvala, gospod stotnik, zase ne potrebujem ničesar, le kar zadeva te naše ljudi, vidite, pazite nanje, zaradi kozarčka primaprimitissima vina in zaradi okusnih rib pa ne bodite v skrbeh; jaz sem jim bil vedno kot oče...«

»Zato sem tukaj,« se je zdelo Iliji, da je dejal častnik, ko je šel mimo njega.

Ilija je ognjevitno udaril s petami svojih vojaških čevljev v znak hvalečnosti in dvignil roko nad uho, toda dotaknil se je gole glave, tako da se je zmedeno zarežal in bi človek lahko pomislil, da je eden izmed tistih neumnih brezdomceev, ki se s svojimi lonci klatijo okrog kotlov vojaških kuhinj in jim za drobne usluge navržejo iz skladišča kak kos obnošene vojaške obleke, pa zato pozdravljajo slehernega, ki je v vojaški obleki, ker imajo tudi sami sebe za vojaške osebe. Vse kaže, da je Torquato približno prav tako mnenje dobil o Iliji, kajti najprej ga je premeril s smehljajem, polnim zaščitniške naklonjenosti, potem mu je pa s prstom pomahal, naj stopi bliže.

»Ohè, tu lazzarone! Vien quà!«

»Jes!« se je uslužno oglasil Ilija (»Glej ga človeka! Saj sem dejal...«) in se ustavil tri korake pred Torquatom, kot bi ga bil nekdo zabodel v tla.

»Guarda,« mu je Torquato z dvema prstoma zasukal glavo proti ubitemu psu. »Quel cane, hè, butta via. Capito? Butta giù« in s kretnjo roke mu je pokazal na psa in na morje.

»Seveda, ni zdravo, takale crkovina, pa na ulici,« je spregovoril Ilija, da bi vsaj nekaj rekel... »In še tole sonce, ki je tako vroče...«

»Hè?« vpraša Torquato z zmerno strogostjo.

»Da, vroče je, pravim, v bluzi človek ne more zdržati,« je začel Ilija zavihovati rokave srajce, da bi dokazal...

Videz je bil, da Ilija zavihuje rokave zato, da bo delal, in ta ubogljiva pripravljenost je bila Torquatu všeč in ponudil mu je debelo in dišečo cigareto, ki jo je bil potegnil iz staniola in celofana...

Z besedami »Hvala, prav res!« si je Ilija zataknil cigareto za uho, si razpel srajco na prsih, kot da ga naravnost duši od vročine, in da bi to dokazal, je dejal »Uf!«

Torquato je razumel, da se hoče Ilija tu pred njim pokazati zaradi cigarete, ki mu jo je bil dal, pa mu je ponudil še eno in se zaradi lastnega ugleda hitro odstranil. »Fa presto, hè,« mu je dejal pri odhodu in mu pokazal mrtvega psa.

»Takoj bo opravljeno, šjor!...« Ilija se je začudil, kako da je izgovoril to zadnjo besedo; nekako nepričakovano mu je prišla na jezik in pri priči se je ogrel zanjo kot za staro znancko. Kot močan zágorski zagovednež s kodrastimi lasmi in kosmatimi prsmi, ki je pravkar odslužil vojaški rok, pa je v vojaških hlačah in beli kmečki srajci prišel v mesto iskat dela, tako je Ilija stal na ulici z dolgimi koščenimi rokami, ki so mu brezdelno visele ob telesu, pozdravljajoč slehernega meščana s »šjorom«. Na nogah pa, kot da ima gumaste pete in stopa krotko in ponižno kot cerkovnik, da ne bi kvaril svečane meščanske hoje. Ilija je stopil k ubitemu psu in se pripognil nad njim kot nad mrličem, ki je šam kriv za svojo smrt.

»Eh, bratec, bratec, lajal si, prav res si lajal, tole ti je pa plačilo!« govori Ilija mrtvemu psu, ga kot mršavo mrtvo siroto skoraj nežno dvigne s tal; in hudo mu je zaradi živalce, ko ji očita smrt. »Oh, saj te nič ni, same kosti... Ubogo ščene, čemu se vtikaš v to reč? Častniku bi rado zoprvalo? Eh, bratec moj, ne lajaj, kjer ni treba.« In Ilija ga boža po uhljih in po hrbtu in solze se mu utrinjajo v očeh.

»Saj ni lajal, res da ni, bratec moj, ampak človek ima pasjo čud, to je tisto,« brunda Manzo v stranišču in ves delaven ropota s posodami.

Ilija ni poslušal Manza, ampak je kot otrok kar naprej nekaj govoril ščenetu, ko ga je nesel proti obali: »Eh, bratec, bratec...« Na lepem je zaslišal, kako nekje blizu mijavka *Doka*, pa ga je poiskal z očmi. Za oglom je stal dolgin Mile Požeruh v prekratki civilni obleki,

na glavi je imel čepico s trdim ščitnikom iz lepenke, ki je bil prelomljen čez sredo, kar ga je na zunaj delalo še bolj suhljatega in strogega; *Đoko* pa se je dobrikavo opletal Miletu okrog nog in mijavkal.

»Pustite to, gospod narednik,« mu resno dopoveduje Mile, in celó nekako ukazovalno, če je prav slišal.

»Kaj naj pustim, Mile, kaj?« gleda Ilija Mileta kot v sanjah in ne verjame lastnim očem... »Gospod narednik« se sliši od nekod daleč in zveni kot spomin. Zazdi se mu, kot da ga vračajo zopet v nekakšen mučen in nedoločen položaj, v nekaj težkega in strogega, polnega obveznosti in odgovornosti... Znova bi ga radi oblekli v nekaj, kar več ni, kar je v njem končano in je umrlo, in glej, še solze mu prihajajo zaradi te smrti...

»Pustite vse skupaj!« ponovi Mile in glas mu podrgetava od jeze.

»Kaj naj vendar pustim?« pokorno sprašuje Ilija kot podrejeni.

»Tistega ščeneta,« zavpije Mile, glas pa mu jezljivo raste. »Menda niste postali sovražnikov konjederec?«

»Kakšen konjederec (ta beseda ga je predramila), teslo! Nekdo mora, da ne pride do okužbe...«

»Naj pride! Kaj vam mar? Sami naj skrbijo za to!«

»Rednost ti ne gre v glavo, kaj, Požeruh? Tak si torej! Že prej si mi bil sumljiv! Grizljaj si, skupaj s tistimi v temi... Izdajalec!«

»Hi-hi-hi,« se smeje Manzo v stranišču med posodami kot kak hudobni straniščni duh.

Mile hudo prebledi in roka se mu začne tresti v žepu, na lepem pa se nagloma zasuka na peti in izgine za ogel.

Maček *Đoko* obstane v zadregi na oglu in zamijavka nebolgljeno kot sirota.

»Mac, *Dokica*, mac, sem pojdi...«

Ob tem glasu se je *Đoko* zdrznil, kot bi se bil spomnil nečesa hudega, stekel je za Miletom in ga po pustih uličicah klical s svojim obupnim mijavkanjem.

Ilija je položil ščeneta na tla in mu navezal precej velik kamen na vrat in brez solza in prikupovanja je celó prizadevno zamahnil ž njim po zraku in ga zagnal daleč od obale.

Manzo je vse to opazoval iz stranišča, se v gnusu obrnil in pljunil na vse skupaj.

Voda je pogoltnila mrtvega psa, Ilija pa se je zagledal v kroge na vodi:

»Takole, bratec, zdaj si doigral.«

In podrgnil je z dlanjo ob dlan, kot bi si umival roke.

(S pisateljevim dovoljenjem prevedel T. P.)